

O'ZBEKISTONDA DINIY BAG'RIKENGLIK SIYOSATINING TARIXIY EVOLYUTSIYASI

A.Yaminjonov

Millat Umidı Universiteti

Annotatsiya. Ushbu maqolada O'zbekistonda diniy bag'rikenglik siyosatining shakllanishi, tarixiy ildizlari va mustaqillik davrida bosqichma-bosqich rivojlanish jarayoni tahlil qilinadi. Tadqiqotda qadimiy davrlardan boshlab mustaqillik davrigacha bo'lgan jarayon, huquqiy asoslar va xalqaro e'tiroflar ilmiy manbalar asosida yoritilgan. Shuningdek, Yangi O'zbekiston davrida diniy-ma'rifiy siyosatning yangi yo'nalishlari ham o'rganiladi.

Kalit so'zlar: Diniy bag'rikenglik, vijdon erkinligi, din va davlat, konfessiyalararo totuvlik, Yangi O'zbekiston, ma'rifat siyosati, islohotlar.

ИСТОРИЧЕСКАЯ ЭВОЛЮЦИЯ ПОЛИТИКИ РЕЛИГИОЗНОЙ ТЕРПИМОСТИ В УЗБЕКИСТАНЕ

Аннотация. В статье рассматривается процесс формирования и развития политики религиозной терпимости в Узбекистане, начиная с древности до современного периода. Анализируются реформы, правовые основы и международное признание узбекской модели религиозной терпимости.

Ключевые слова: религиозная терпимость, свобода совести, религия и государство, межконфессиональное согласие, Новый Узбекистан, просветительская политика, реформы.

HISTORICAL EVOLUTION OF THE POLICY OF RELIGIOUS TOLERANCE IN UZBEKISTAN

Abstract. This article examines the development of Uzbekistan's policy of religious tolerance from ancient times to the modern state. It analyzes constitutional guarantees, reforms, and international recognition of Uzbekistan's model of interfaith harmony.

Keywords: religious tolerance, freedom of conscience, religion and state, interfaith harmony, New Uzbekistan, enlightenment policy, reforms.

Diniy bag'rikenglik qadimdan o'zbek xalqining ma'naviy hayotida chuqur ildiz otgan qadriyat hisoblanadi (Komilov, 2020). Markaziy Osiyo xalqlari o'tmishda turli din va madaniyat vakillari bilan yonma-yon yashab, o'zaro hurmat va totuvlikni saqlashda katta tajriba orttirgan. Qadimiy Afrosiyob, Termiz va Xorazm hududlaridagi

arxeologik topilmalar shuni ko'rsatadiki, bu yerda zardushtiylik, buddaviylik, nasroniylik va islom dini vakillari bir davrda tinch-totuv yashagan (Rasulov, 2023).

Amir Temur davrida diniy bag'rikenglik siyosati yanada kuchaygan. Temur o'z "Tuzuklar"ida turli din vakillariga adolat va hurmat bilan munosabatda bo'lish zarurligini ta'kidlagan (Karimov, 1997). Samarqand, Buxoro va Hirot shaharlarida musulmon, yahudiy, nasroniy va boshqa diniy jamoalar o'zaro tinchlikda hayot kechirganligi tarixiy manbalarda qayd etilgan (Bobojonov, 2019).

XIX–XX asr boshlarida jadidchilik harakati diniy-ma'rifiy uyg'onish davrini boshlab berdi. Mahmudxo'ja Behbudiy, Fitrat, Munavvarqori, Avloniy kabi ziyolilar din va ilmni uyg'unlashtirish g'oyasini ilgari surib, xalqni ma'rifat va taraqqiyot sari yetaklaganlar (Komilov, 2020). Ularning fikricha, haqiqiy e'tiqod jaholatga emas, bilimga tayanmog'i kerak. Bu davrda diniy bag'rikenglik millatni uyg'otuvchi, ijtimoiy ongni o'zgartiruvchi kuch sifatida namoyon bo'ldi.

Sovet davrida esa diniy erkinlik cheklangan bo'lsa-da, xalq ongida bag'rikenglik qadriyatlari yo'qolmadi. Odamlar diniy an'analarni oilaviy va ma'naviy qadriyatlar orqali saqlab qolganlar (Qodirov, 2020). Shu sababli, mustaqillik yillarida diniy erkinlik siyosatining tiklanishi xalq tomonidan tabiiy va kutilgan hodisa sifatida qabul qilindi.

1991-yilda mustaqillikka erishgan O'zbekiston vijdon erkinligini inson huquqlarining ajralmas qismi sifatida e'tirof etdi (O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi, 2023). 1992-yilda qabul qilingan Konstitutsiyada "Har kim vijdon erkinligi huquqiga ega" degan norma mustahkamlandi. 1998-yilda esa "Vijdon erkinligi va diniy tashkilotlar to'g'risida"gi Qonun qabul qilinib, diniy tashkilotlarning huquqiy maqomi, ro'yxatdan o'tish tartibi va faoliyati aniq belgilab berildi (O'zbekiston Respublikasi Qonuni, 2021). Bu huquqiy asoslar O'zbekistonni mintaqada diniy erkinlikni qonuniy himoya qiluvchi yetakchi davlatga aylantirdi.

Bugungi kunda O'zbekiston hududida 16 dan ortiq diniy konfessiyalar faoliyat yuritmoqda. Musulmonlar idorasi, Pravoslav, Katolik, Protestant va Yahudiy jamoalari davlat ro'yxatidan o'tgan holda erkin faoliyat olib bormoqda. Har yili Ramazon hayiti, Qurbon hayiti, Rojdestvo va Pasxa kabi diniy bayramlar umumxalq miqyosida nishonlanadi (Bobojonov, 2019). Bu holat O'zbekistonda turli e'tiqod vakillarining o'zaro hurmati va tinch-totuv yashashining amaliy ko'rinishidir.

Prezident Shavkat Mirziyoyev rahbarligida diniy-ma'rifiy siyosat yangi bosqichga ko'tarildi. "Ma'rifat va bag'rikenglik" tamoyili asosida din sohasida ochiqlik, xalqaro hamkorlik va ekstremizmga qarshi kurashish siyosati yo'lga qo'yildi (Mirziyoyev, 2021). Bu yondashuv nafaqat diniy sohada, balki xalqaro munosabatlarda ham O'zbekistonning nufuzini oshirdi.

So'nggi yillarda tashkil etilgan "Islom sivilizatsiyasi markazi", "Imom Buxoriy", "Imom Termiziy" va "Imom Moturidiy" ilmiy markazlari diniy ma'rifatni

chuqurlashtirish, ekstremizm va radikalizmga qarshi ilmiy asoslangan yondashuvni shakllantirishda muhim rol o'ynamoqda (Rasulov, 2023). 2018-yilda Samarqandda o'tkazilgan "Bag'rikenglik va diniy erkinlik" xalqaro konferensiyasi O'zbekistonning bu boradagi tajribasini dunyoga tanitdi (UNESCO, 2022).

Xalqaro tashkilotlar, jumladan, BMT Inson huquqlari kengashi va ISESCO O'zbekistonning diniy bag'rikenglik siyosatini "barqaror tinchlik modeli" sifatida e'tirof etgan (BMT, 2023). Bu mamlakatning xalqaro miqyosdagi obro'sini mustahkamladi.

Diniy bag'rikenglik O'zbekiston uchun nafaqat ijtimoiy totuvlikning, balki davlat barqarorligining ham kafolatidir. O'zbekistonning tajribasi shuni ko'rsatadiki, din erkinligi va diniy sabr-toqatning mavjudligi siyosiy barqarorlik, iqtisodiy taraqqiyot va madaniy yuksalish uchun mustahkam zamin yaratadi (Komilov, 2020).

Kelajakda diniy bag'rikenglik siyosatini yanada chuqur o'rganish, uni yoshlar ongida mustahkamlash va ta'lim tizimi orqali rivojlantirish Yangi O'zbekistonning strategik maqsadlaridan biridir (Mirziyoyev, 2021). Ma'rifat orqali diniy ekstremizmga qarshi kurashish, turli din vakillari o'rtasidagi hamkorlikni kuchaytirish, va xalqaro miqyosda O'zbekistonning "bag'rikenglik brendi"ni yanada mustahkamlash bugungi kunning dolzarb vazifasidir (Rasulov, 2023).

Adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. – Toshkent: Adolat, 2023.
2. O'zbekiston Respublikasi Qonuni. *"Vijdon erkinligi va diniy tashkilotlar to'g'risida"*. – Toshkent, 2021-yilgi tahrir.
3. Mirziyoyev Sh.M. *Yangi O'zbekiston strategiyasi*. – Toshkent: O'zbekiston, 2021.
4. Bobojonov T. *Din va jamiyat taraqqiyoti*. – Toshkent: Ma'naviyat, 2019.
5. Komilov A. *O'zbekistonda diniy bag'rikenglik siyosati tarixidan (maqola to'plami)*. – Toshkent: Ijtimoiy fikr, 2020.
6. UNESCO. *Religious Tolerance and Cultural Diversity: Global Report*. – Paris: UNESCO Publishing, 2022.
7. Rasulov I. *Islom sivilizatsiyasi va O'zbekistonning bag'rikenglik modeli (risola)*. – Samarqand: Imom Buxoriy markazi, 2023.
8. Karimov I.A. *O'zbekiston XXI asr bo'sag'asida*. – Toshkent: O'zbekiston, 1997.
9. Qodirov B. *Din va davlat: tarixiy tahlil (ilmiy risola)*. – Toshkent: Fan, 2020.
10. BMT Inson huquqlari kengashi (UNHRC). *Freedom of Religion or Belief: Annual Report 2023*. – Geneva: United Nations, 2023.